
Obsah

Úvodem 7

- Obecné zaměření 7
- Výběr dat 9
- Chronologický rozsah 9
- Teritoriální rozsah 10
- Personalia 12
- Pravopis 13
- Přílohy a další 14

- I. Předhistorické období 15
- II. Piastovské období (963–1320) 24
- III. Pozdně středověké piastovsko-jagellonské království (1320–1505) 64
- IV. Šlechtická Rzeczpospolita (1505–1795) 97
- V. Záborové období (1795–1918) 201
- VI. Meziválečná Polská republika (1918–1939) 328
- VII. Druhá světová válka (1939–1945) 375
- VIII. Polská lidová republika (1945–1989) 408
- IX. Současné Polsko (1989–2009) 477

Chronologický přehled panovníků, hlav státu, předsedů vlád a představených nejvýznamnějších (arci)diecézí 512

- Polské knížectví a království do roku 1795 512
 - Dynastie 512
 - Personální unie 512
- Haličtí králové (v rámci habsburské monarchie, 1772–1918) 514
- Varšavský (velko)vévoda 514
- Polští králové (v unii s Ruskem, 1815–1917) 514
- Polská republika (1918–1939) 514
 - Náčelník státu 514
 - Prezidenti 514
 - Předsedové vlád 515
- Emigrace (1939–1990) 515
 - Prezidenti Polské republiky 515
- Polská lidová republika (1944–1989) 516
 - Předseda Domácí národní rady (KRN) 516
 - Prezident 516
 - Předsedové Státní rady PLR 516
 - Předsedové vlád 516
 - Předsedové, od 1954 první tajemníci Ústředního výboru
Polské sjednocené dělnické strany (PSDS) 516

Polská republika po roce 1989 **517**

Prezidenti **517**

Předsedové vlád **517**

Hnězdenští arcibiskupové **517**

Varšavští biskupové (1798–1818) a arcibiskupové (od 1818) **519**

Krakovští biskupové (do 1925) a arcibiskupové (od 1925) **520**

Vratislavští biskupové (1000–1929) a arcibiskupové (od 1929) **522**

Velmistři řádu německých rytířů v období jeho teritoriální vlády
v Prusích (1226–1525) **525**

Výběrová konkordance místních názvů **526**

Seznam literatury **529**

Seznam zkratk **530**

Jmenný rejstřík **542**

Úvodem

Předkládaný datový přehled polských dějin je určen a cíleně otevřen různým uživatelům: obrací se jak k širší zainteresované, tak i k odborné veřejnosti jako praktická příručka, která má být použitelná pro ty, kteří se hlouběji zabývají polskou problematikou nebo se o ni zajímají, ale také pro ty, kteří dílčí informace o Polsku a jeho dějinách potřebují dohledat v konkrétních, třeba i nahodilých souvislostech.

Dějiny Polska v datech se při svém vzniku potýkaly s řadou otázek, jež jsou jednak typické a společné všem příručkám tohoto druhu, jednak specifické buď s ohledem na svébytné problémy polských dějin, nebo s ohledem na cíle, které autor při psaní příručky sledoval. Z tohoto důvodu je třeba učinit alespoň několik poznámek a komentářů, které vysvětlí koncepci a zaměření příručky a usnadní práci s ní.

Obecné zaměření

Chronologická příručka nemůže nahradit historický výklad a výzkum syntetického či analytického, přehledového či monografického rázu. Není jistě ani vhodným žánrem k postihnutí historických procesů, vývojových tendencí, jevů tzv. dlouhého trvání, životních stylů, mentalit, identit a tak dále. Svým charakterem se orientuje spíše na událostní dějiny, jež je možno jednoznačně časově určit. Je nutno ostatně počítat s tím, že právě takové informace bude v příručce hledat velká část, možná většina jejích uživatelů. Také z tohoto důvodu v předkládaném přehledu lehce převažují, zejména pro některé časové úseky, data politických dějin, jimž lze nejspíše vtisknout tuto podobu.

Přesto bylo ambicí autora vyhnout se jednoznačné orientaci nebo dokonce zúžení na politické dějiny a věnovat pozornost také kulturním, hospodářským či sociálním dějinám a umění. Jestliže i zde bylo možno zohlednit řadu významných, někdy i přelomových událostí, bylo nutno se v řadě ohledů soustředit spíše na symptomy dlouhodobých jevů a procesů, tj. na údaje a události, které ve své době nemusely být nijak významné, nebo dokonce zůstaly současníky naprosto nepovšimnuty, představovaly však projevy závažných procesů a změn v oblasti ekonomiky, kultury, kolektivního vědomí, životního stylu a podobně: tak tomu je v případě prvního odeslaného e-mailu, otevření samostatné praxe první polské lékařky apod. Také např. údaje o zahájení výroby dnes již „kultovních“ typů auto-

mobilů v socialistickém Polsku se sice vztahují k hospodářským dějinám, reprezentují však zejména změny v každodennosti a životním stylu obyvatel Polska.

Z tohoto hlediska nebyl výběr dat a událostí zdaleka jednoduchou otázkou. Bylo třeba se pokud možno vyhnout nahodilému zařazování, na druhou stranu jakýkoliv nárok na reprezentativnost, byť vždy nenaplnitelný v ideální podobě, nutně vyplývá z koncepce a zaměření příručky, ale samozřejmě i z dostupnosti dat. Ti, kdo by se domnívali, že chronologická příručka je v porovnání s jinými „žánry“ historické literatury autorsky nenáročnou formou, se hluboce mýlí: otázka, co, v jaké podobě a v jaké míře do ní zařadit, není jen problémem rozsahu a vyváženosti, nýbrž je to v neposlední řadě i záležitost historické koncepce, způsobu traktování dějin a nepřímou rovněž interpretace dějin. Historik si při tomto výběru samozřejmě nepočíná podle nějakých objektivně existujících kritérií důležitosti, neboť míra důležitosti jednotlivých událostí se mění v závislosti na jeho dobově, místně a individuálně podmíněném přístupu k minulosti, na metodice atd. Toho si musí být vědom jak autor, tak i uživatel příručky. Interpretace dějin prostřednictvím výběru a způsobu charakterizování dat a událostí samozřejmě není v textu explicitně přítomna a zprostředkována, výběr, řazení a zasazování událostí a jevů do souvislosti je však současně formou jakési implicitní interpretace, již by v současném odborném slovníku bylo možno nejprůhodněji označit jako „metainterpretaci“. To však samozřejmě nic nemění na již zmíněném faktu, že interpretativní formy syntetických a monografických přehledů a studií nemohou být datovou příručkou nahrazeny. Jejím posláním je rychlá a pokud možno přesná informace. Jistěže nabízí zajímavou perspektivu plynulého čtení celých částí tím, že představuje „průběh“ a události historických procesů z nejrůznějších oblastí od politiky po životní styl v jejich časové souběžnosti a souslednosti a v jakési alespoň elementární jednotě. Avšak číst datovou příručku plynule a očekávat, že se tak lze cele a podrobně informovat o polských dějinách v jejich hlavních problémech a otázkách, je nejhorším z jejich možných použití.

Přese vše, co bylo uvedeno k přítomnosti „metainterpretace“, datová příručka jistě není nejvhodnějším médiem pro rozvinutí a představení nových interpretací a konceptů dějin, i když se takové možnosti zcela nevymyká. Autor si proto byl spíše vědom neodvratné přítomnosti interpretací při přípravě chronologie, zejména při snaze o vyváženost různých tematických oblastí dějin, nekladl si však za cíl předložit touto formou nově koncepce nebo interpretace polských dějin. V tomto smyslu se jako vhodná ukázala spíše snaha o jakousi „konsenzualitu“ obsahu, vedená ohledem na očekávání a potřeby uživatelů příručky, jakkoliv je tato uživatelská skupina coby jednotný celek těžko definovatelná.

Výběr dat

Z toho, co bylo dosud řečeno, lze znovu shrnout: východiskem výběru byla jednak snaha postihnout politické, hospodářské, kulturní a sociální dějiny, jakož i dějiny idejí, mentalit, identit a životního stylu alespoň v té míře, v jaké to bylo danou chronologickou formou možné. Kritériem pak byly důležitost události z dobového nebo zpětného pohledu, reprezentativita v nejrůznějších ohledech a symptomaticnost pro dlouhodobé procesy a jevy.

Zejména symptomaticnost byla jak problémovým, tak i klíčovým kritériem, protože se týkala zásadních témat, jež sama o sobě nejsou datové a událostně postizitelná. Jako příklad zde může sloužit téma „moderní urbanizace“ coby součást mnohovrstevnatého a mnohostranného procesu společenské, politické a kulturní modernizace od konce 18. do 20. století. Ani v konkrétním případě Varšavy nejde pochopitelně postihnout jako událost její přeměna v moderní urbánní centrum – proces, který trval přinejmenším jedno století, který však sotva lze pominout. V datové příručce je proto reprezentován sérií událostí a dat, které pro současníky – a to i pro tehdejší Varšavany – nemusely být vždy podstatné v daném okamžiku, které však tento proces ilustrují coby jeho zásadní symptomy, elementy a etapy: překročení různých hranic v růstu počtu obyvatel, otevření továren a jiných firem, zavedení železničního spojení a paroplavby, zavedení veřejného osvětlení, vznik muzeí a koncertních sálů, odhalení národních pomníků jako nové formy utváření a využití veřejného prostoru ve městě atd.

Pokud to bylo možné, byla věnována pozornost i tzv. dějinám druhého řádu, tedy významu různých událostí v historickém vědomí a tradici a v podobě tzv. míst paměti, zejména tam, kde historická paměť vztahující se k těmto událostem měla zásadní význam pro tradici státní nebo národní, zvláště v moderním období.

Chronologický rozsah

Předkládaná příručka je ve svém chronologickém rozsahu otevřená ve dvojnásobném smyslu: zahrnuje období od první archeologicky doložené přítomnosti lidského osídlení na polském území (resp. od utváření přírodních podmínek a okolností tohoto osídlení) až po nejaktuálnější současnost včetně událostí, které se odehrály doslova ve dnech dokončování rukopisu (volby do Evropského parlamentu v červnu 2009). Má tedy procesuální charakter v tom smyslu, že nevnímá dějiny jako uzavřenou epochu „před současností“, a nehledá tedy nějakou hranici mezi historií a aktuální současností. Jakkoliv takové hledání může v různých souvislostech mít smysl, byl i zde brán zřetel na očekávané způsoby použití příručky jejími „čtenáři“.

Vzhledem k tomu, co bylo řečeno o konsenzualitě příručky a jejím charakteru jako praktické pomůcky, nenabízí se zde nějaká nová, alternativní periodizace polských dějin. Periodizační rozdělení do kapitol samo tu má ostatně podružný význam. Bylo sice odhlédnuto od často užívaného, poněkud schematického členění podle dynastií, zároveň však byly respektovány zříté a vesměs smysluplné cézury a periody polských dějin, jak jsou většinou užívány i v českém dějepiscetví: přelom předhistorické a historické éry (ve smyslu doložitelnosti historickými prameny) v době formování raně středověkého piastovského „státu“, následovaný piastovským obdobím, dále vrcholná perioda jednotného pozdně piastovského a jagellonského království v pozdním středověku, období raně novověké polské a následně polsko-litevské Rzeczpospolite až do jejího zániku v trojím dělení Polska, období tzv. národní nesvobody od konce 18. století do 1. světové války (chápané zde jako perioda teritoriálního rozdělení někdejšího Polska, modernizace a formování novodobého polského národa), meziválečné dvacetiletí Polské republiky, 2. světová válka, lidové Polsko a období „současného“ Polska od pádu komunistické vlády v roce 1989.

Teritoriální rozsah

Jakékoliv psaní přehledů a syntéz spojených s polskými dějinami se potýká s několika zásadními a těžko konsekventně řešitelnými problémy, souvisejícími se složitým územním vývojem historického a dnešního Polska. Jedná se o dějiny současného polského území? Nebo o dějiny území, která v dané historické době patřila k polskému státu, popřípadě k útvaru, jenž bývá jako takový označován? Mají tedy jednotlivé oblasti z tohoto výkladu „vystupovat“ a zase do něj „nastupovat“? Nebo se jedná o dějiny všech zemí, které kdy v minulosti a současnosti patřily k těmto útvarům – tedy například i dnešní západní Ukrajiny? Jsou knížectví ve Slezsku i pro pozdní středověk a novověk součástí polských dějin, i když se jednoznačně dostala do svazku České koruny a neměla žádnou další formální vazbu k Polsku, byla však zčásti pod vládou vedlejších linií piastovského rodu (mluvících německy), na druhé straně se ale až v roce 1945 stala součástí moderního polského státu? Pokud ano – jak jejich minulost zakomponovat do celku polských dějin?

Otázky o to složitější, že na ně prostě neexistuje jednoznačná správná odpověď, že jejich řešení je závislé na konkrétních konceptuálních a metodických východiscích a vždy je do určité míry pragmatickým rozhodnutím. Tomu se nevymyká ani tato příručka, která uplatnila několik následujících pravidel:

a) Základním východiskem bylo jednak území současného polského státu v rozsahu od roku 1945, jednak území, která v daných historických obdobích byla

jeho přímou součástí. Z toho však neplyne, že pozornost věnovaná jednotlivým územím je vždy stejně zaměřená. Naopak se řídila dalšími dílčími východisky.

b) Slezsko je relativně široce zohledněno jednak pro piastovské období do začátku 14. století a jednak znovu pro 20. století. Pro zohlednění v prvním období byla rozhodující nikoliv tolik vláda piastovských linií, nýbrž zejména úzká souvislost Slezska s vývojem dalších piastovských zemí ve Velkopolsku, Malopolsku, Mazovsku, Sieradzsku a Kujavsku, která vyvrcholila krátkodobou hegemonií vratislavských knížat před polovinou 13. století. Také v hospodářském a kulturním ohledu hrálo Slezsko v polském vývoji významnou roli. Pro období sounáležitosti Slezska, resp. jeho části, s Českou korunou, Pruskem a Německem je Slezsko zohledněno pouze rámcově, sledovány jsou jeho vazby k Polsku či k pozdějšímu polskému národnímu hnutí, základní etapy jeho „státoprávního“ vývoje a některé zástupné, symptomatické jevy. Pro podrobnější datové informace o Slezsku lze ostatně odkázat na samostatnou publikaci Rudolfa Žáčka *Dějiny Slezska v datech* (Praha 2004), vydané ve stejné ediční řadě nakladatelství Libri.

c) Podobná pravidla byla uplatněna také pro (Zadní) Pomořansko, (Gdaňské) Pomoří a Prusy, které leží zcela nebo zčásti na území dnešního Polska, které se však do jeho rámce dostaly – s výjimkou tzv. Královských Prus na dolní Visle – ve 20. století, zároveň však v některých obdobích středověku i novověku vstupovaly do úzkých souvislostí s polskými dějinami a novodobým polským národním hnutím. Právě tyto souvislosti jsou sledovány především. V tomto smyslu je tedy např. rámcově zahrnut i vývoj na území řádu německých rytířů – nikoliv jeho vnitřní vývoj a problémy, ale např. vztahy k Polsku a s tím související odpor stavů vůči řádové vládě nebo události ve městech na dnešním polském území (jejich lokace apod.).

d) Ukrajinská území, která byla v pozdním středověku a raném novověku součástí Polského království či pozdější rakouské Haliče a meziválečné Polské republiky, jsou zahrnuta pro daná období a potud, pokud události přesahovaly lokální či regionální rámec a stávaly se významnou součástí „celopolského“ vývoje.

e) Podobná, ale poněkud restriktivněji pojatá pravidla platí též pro oblasti běloruské a litevské. Větší „restrikce“ zde vychází ze skutečnosti, že i v období tzv. polsko-litevské Reczpospolitě byla tato území součástí nikoliv Polského království, nýbrž Litevského velkoknížectví. Ačkoliv se v období od Lublinské unie (1569) do zániku Rzeczpospolitě (1795) jednalo o reálnou unii Polska a Litvy, vystupující navenek jako jeden subjekt a poznamenanou hlubokou integrací a dominancí polských elit jak v Polsku, tak i na Litvě, jsou události týkající se Litevského velkoknížectví zařazeny opět pouze potud, pokud se přímo a zásadně dotýkaly polsko-litevského státu jako celku (tedy většinou události politického rázu). Také pro období meziválečné Polské republiky je nadregionální význam kritériem pro zohlednění událostí na tehdejších polských územích na dnešní západní Ukrajině,

v západním Bělorusku a tzv. Střední Litvě. Po připojení těchto zemí k Sovětskému svazu jsou sledovány některé události týkající se vzájemných vztahů a polsko-jazyčného obyvatelstva v těchto zemích. Naopak pro 19. století byly zahrnuty jevy a události spojené s polským národním hnutím na Ukrajině, ve Volyni, na Bílé Rusi a Litvě.

f) Alespoň rámcová pozornost je věnována událostem týkajícím se polských menšin a emigračních skupin mimo Polsko, zejména – nikoliv však výjimečně – ve vztahu k jejich postavení, kontaktům s Polskem a účasti v polském národním hnutí. Týká se to především Poláků v Rusku, resp. Sovětském svazu a jeho následnických státech, v Německu, českých zemích, Francii a USA.

g) Oblasti, které se dostaly pouze do personální unie s Polskem (Uhry, Švédsko, Sedmihradsko) nebo byly v lenní závislosti na něm, aniž by se staly jeho integrální částí (Moldavsko, Kuronsko), jsou zohledněny pouze v kontextu vzniku, charakteru, proměn a zániku tohoto vztahu k Polsku. Totéž platí i pro vládu jagellonských králů v Čechách a Uhrách či pro polsko-litevské kondominium v Latgalii v dnešním Lotyšsku. Až na tento vztah k Polsku tedy zmíněná území nejsou zahrnuta ani pro „inkriminovaná“ období.

Personalía

Jak napoví jen zběžný pohled do jmenného rejstříku, jsou chronologie tohoto typu a rozsahu mimořádnou měrou zatíženy jmény osob. Ty jsou zde zmiňovány v kontextu různých událostí jako jejich aktéři, zároveň je však řada zvolených dat přímo vázána na konkrétní osoby a jejich životní data jakožto významné události. Odhlédneme-li od panovníků a politiků, zastupují zde především významní představitelé umění, kultury a vědy různé směry a epochy historického vývoje v daných oblastech. Jejich činnost a úmrtí jsou tu tak zahrnuta jednak jako významné události samy o sobě, jednak jako symptomatické události reprezentující různé dlouhodobé procesy a jevy na uměleckém, kulturním, ideovém a vědeckém poli. U hlav států, nejméně významnějších politiků, výtvarných umělců, hudebníků, literátů a vědců jsou zahrnuta data a místa jejich úmrtí, jež však samozřejmě často nastala až s větším časovým odstupem po skutečném vrcholu jejich politické, umělecké či vědecké působnosti. Zejména u umělců, literátů a vědců jsou proto také zčásti zahrnuta data jejich nejméně významnějších děl, vědeckých prací a objevů. Naopak nebyla do přehledu jako samostatné body či významné události zahrnuta data jejich narození. Úmrtí Mickiewiczovo, Chopinovo či Kiesłowského byla ve své době vnímána jako významné, ba pro daný obor přelomové události, zatímco jejich narození samozřejmě nabylo na významu až ze zpětného pohledu jako podnět k různým jubileím a při formování míst paměti. Přesná data a místa narození, pokud jsou známa, jsou

proto důsledně uvedena v závorce při datu úmrtí. Pro snadnější orientaci a časové zařazení slouží rovněž jmenný rejstřík, kde jsou u jmen uvedeny letopočty narození a úmrtí. Obecně však datová příručka není slovníkem ani přehledem významných osob, nesupluje biografický slovník, a neklade si tedy v tomto směru absolutní nárok ani na úplnost, ani na zásadní reprezentativitu.

Pravopis

Příručka se řídí běžným územím a zvyklostmi při nakládání s polskými vlastními a zeměpisnými jmény. Vlastní jména jsou skloňována podle české gramatiky s českými koncovkami, např. Kochanowski – Kochanowského, nikoliv Kochanowskiho atd. Od koncovky -ová u ženských jmen tam, kde by to připadalo v úvahu, bylo upuštěno, tím spíše, že v polském prostředí je tato zvyklost (-owa) zatlačována. České verze jmen byly dle běžných zvyklostí důsledně použity u panovníků, jinak pouze ve zcela ojedinělých případech tam, kde jsou tyto verze jednoznačně vžitě (Mikuláš Koperník). Poněkud problematické se to ukázalo u řady jmen ze středověkého období, kde bylo třeba přistoupit k rozhodnutím ad hoc (například jména prvních biskupů a arcibiskupů, zejména jsou-li známa jen jako křestní jména, byla převáděna do české verze – např. Bohumil, ne Bogumil).

U zeměpisných názvů se vychází přednostně ze současných polských verzí. Tam, kde existují české ekvivalenty, byly většinou – nejsou-li již zcela archaizované i v rámci historické literatury – použity tyto. Zcela samozřejmé se to jevílo u všeobecně známých jmen jako Varšava (Warszawa), Krakov (Kraków), Poznaň (Poznań) či Kladsko (Kłodzko). Poměrně rozsáhle byly české ekvivalenty použity pro města ve Slezsku. Ve zcela ojedinělých případech naopak bylo přijato řešení kombinované, rozlišující mezi středověkem a raným novověkem a moderní dobou (Elbink/Elbląg). To se samozřejmě týká i zcela přejmenovaných měst (nikoliv jen v názvu zpolonizovaných) – změněných názvů se užívá jen pro příslušná období (zejména v dnešní Kaliningradské oblasti Ruska, ale částečně i pro dnešní polské, ukrajinské a běloruské území). Při všech těchto úvahách nutno vzít v potaz, že současná čeština tenduje k přebírání soudobých polských verzí, v historické literatuře se však pro starší období důsledně užívají české verze. U méně známých míst, která se dlouhodobě nacházela nebo nacházejí v jazykové oblasti německé, litevské, běloruské, ukrajinské, jsou příležitostně uváděny i verze v těchto jazycích, případně, pokud jde o lokality menšího významu a na současném ukrajinském, běloruském či litevském území, jsou uváděny přednostně nebo výlučně tyto názvy. Jinak ovšem tam, kde je to možné, se i pro tato území používají ekvivalenty zdomácnělé v češtině, byť prostřednictvím polštiny nebo dokonce ruštiny (Vilno, Minsk, Grodno, Lvov atd.). Při gramatickém nakládání s názvy míst se důsledně vycházelo z češ-

tiny, tj. byly např. zcela pominuty některé specifické polské adjektivní tvary (např. od Lublin píšeme zde lublinský, ne lubelský; od Zamość zamośćský, ne zamoyský; od Chełmno chełmenský, ne chełmiński atd.); totéž platí pro skloňování (např. od Białystok důsledně gen. Białystoku, ne Białego Stoku apod.).

Přílohy a další

Orientaci v textu, ověřování podoby jmen a větší přehlednosti slouží přílohy, které se však vzhledem k rozsahu publikace omezily na minimum. Vedle rejstříku jde zejména o odkazy na další slovníkové, datové a encyklopedické příručky k polským dějinám, při nichž bylo až na několik nejzákladnějších prací v češtině zcela odhlédnuto od syntéz a monografií. Připojeny jsou rovněž přehledné chronologické tabulky panovníků, hlav státu, předsedů vlád samostatného Polska od roku 1918 dodnes či biskupů a arcibiskupů hnězdenských, krakovských a varšavských jakožto představitelů nejvýznamnějších polských (arci)diecézí.

Lipsko, 28. 6. 2009

1948, 25.–28. 8. — Ve Vratislavi se uskutečnil **Světový kongres intelektuálů na obranu míru** za účasti zástupců 45 zemí, včetně světoznámých umělců, literátů a vědců, mj. Bertolta Brechta, Grahama Greena, Irène a Frédéricie Joliot-Curieových či Pabla Picassa. Polská vláda využila kongresu jako příležitosti k politické propagandě socialistického tábora, což spolu s infiltrací účastníků ze strany tajných služeb vyvolalo protesty části delegátů. Přesto většina účastníků na kongresu schválila mírovou rezoluci odsuzující americké a západoevropské „válečné plány“.

1948, 3. 9. — Ve Varšavě po čtyřdenním jednání skončilo plenární zasedání Ústředního výboru Polské dělnické strany (PDS), jehož hlavním rysem se stala kritika „pravicových, revizionistických a nacionalistických úchylek“. **Władysław Gomułka byl zbaven funkce generálního tajemníka** strany. Nahradil jej Bolesław Bierut, hlavní mluvčí kritiky úchylek. Tento akt dovršil spojení původně formálně bezpartijního Bieruta s Polskou dělnickou stranou.

1948, 19.–22. 9. — Na 1. poválečném sjezdu polských historiků ve Vratislavi, věnovaném problematice „znovuzískaných zemí“, byl v diskusi vyhlášen **program vybudování marxistické historické školy**. Přes veškeré úsilí konce 40. a první poloviny 50. let se nepodařilo prosadit marxismus jako závazný metodologický a ideový přístup k výzkumu a interpretaci minulosti a po roce 1956 jeho dominantní role zcela skončila. Tím byla umožněna pozdější otevřenost a relativně inovativní role marxismu v polských společenských vědách v porovnání se situací v jiných socialistických státech.

1948, 22. 9. — **Personální čistky v Polské socialistické straně (PPS)**, v jejichž rámci bylo ze strany vyloučeno přes 80 000 členů včetně někdejšího premiéra Edwarda

☛ Bolesław Bierut • Edward Gierek • Władysław Gomułka • Stanisław Mikołajczyk

Osóbky-Morawského aj. vedoucích činitelů. Tato akce měla socialistickou stranu připravit na sjednocení s Polskou dělnickou stranou.

1948, 22. 10. — Ve Varšavě zemřel polský primas arcibiskup kardinál **August Hlond** (* 5. 7. 1881 Brzeźzkowice u Mysłowic). Jeho nástupcem se stal dosavadní lublinský biskup **Stefan Wyszyński**.

1948, 15.–21. 12. — Ve Varšavě se uskutečnil **sjednocovací sjezd** Polské dělnické strany (PPR) a Polské socialistické strany (PPS) v **jednotnou Polskou sjednocenou dělnickou stranu** (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, PZPR; v českém prostředí se vžila česká zkratka PSDS). Podobně jako v ČSR či sovětské okupační zóně Německa (pozdější Německé demokratické republiky) tak došlo k částečně vynucenému spojení komunistické a socialistické, resp. sociálně demokratické strany pod naprostou kontrolou komunistů a ve znamení jejich jednoznačné převahy, takže se fakticky jednalo o likvidaci konkurenčních dělnických socialistických stran. Prvním předsedou Ústředního výboru PSDS se stal prezident Bolesław Bierut, z 11 členů politbyra jako řídicího orgánu bylo 8 z PPR (mj. B. Bierut, J. Berman, H. Minc, M. Spychalski) a pouze 3 z PPS (mj. premiér J. Cyrankiewicz). Ústředním tiskovým orgánem PSDS byl až do pádu komunistické vlády deník *Trybuna Ludu*.

1948, 29. 12. — Zavedení **přídělového lístkového systému** na některé druhy základního zboží bylo mj. důsledkem zásobovacích potíží, které vznikaly při likvidaci soukromého výrobního a obchodního sektoru. Přídělový lístkový systém byl zrušen 4. 1. 1953.

1949, 1. 1. — Sloučením dřívějších samostatných státních organizací pro správu pozemkového majetku, živočišnou a rostlinnou výrobu **vznikly Státní statky** (Państwowe Gospodarstwa Rolne, PGR).

1949, 8. 1. — V Moskvě byla **založena Rada vzájemné hospodářské pomoci** (RVHP), ekonomická organizace států sovětského bloku, usilující o jejich těsnou hospodářskou spolupráci, koordinaci, kooperaci a ekonomickou pomoc ve prospěch slabších ekonomik. RVHP se stala jedním z nástrojů definitivního přechodu na plánovanou ekonomiku (se vzájemnou koordinací hospodářských plánů), její idea vycházela mj. z myšlenky odbourání konkurence mezi členskými státy a rozvoje z toho plynoucí dělby práce a specializace. To bylo jedním z faktorů brzdících ekonomický rozvoj a omezujících mezinárodní konkurenceschopnost produkce socialistických zemí. RVHP sloužila i k posílení sovětské dominance v tzv. socialistickém táboře a k sovětskému vlivu na hospodářství

a ekonomickou politiku členských zemí. Kromě Polska a SSSR byly zakládajícími členy také Bulharsko, ČSR, Maďarsko a Rumunsko, později přistoupily NDR (1950), Mongolsko (1962), Kuba (1972) a Vietnam (1978). Albánie spolupráci s organizací roku 1962 ukončila. Různou formou (status pozorovatele, kooperační smlouvy) s organizací postupně spolupracovaly Čína (do 1961), Jugoslávie, Severní Korea, Laos, Angola, Finsko, Irák, Mexiko, Mosambik, Etiopie, Nikaragua a Afghánistán. Sídlem organizace byla Moskva, rozpuštěna byla 28. 6. 1991 v důsledku změn ve východní Evropě.

1949, 20.–23. 1. — Na sjezdu polských spisovatelů ve Štětíně byl vyhlášen **program socialistického realismu** jako ústřední umělecký směr pro polskou literaturu nové epochy. V souvislosti s tím zazněla ostrá kritika tzv. buržoazního kosmopolitismu a formalismu. Na štětínském sjezdu byl také založen Svaz polských spisovatelů (Związek Literatów Polskich, ZLP), jehož 1. předsedou se stal spisovatel a publicista Leon Kruczkowski. Státní moc se na sjezdu a přes svaz pokusila získat plnou kontrolu nad literární tvorbou a zaangažovat ji s uměním a vědou do budování socialistické společnosti. Socialistický realismus v literatuře a umění se v Polsku nikdy nestal dominantní ani oficiálně závaznou formou jako v jiných komunistických státech a po roce 1956 jeho éra prakticky zcela skončila. K propagátorům a představitelům socialistického realismu v literatuře, včetně typického projevu (budovatelský román), politické angažovanosti a schematismu, patřili na přelomu 40. a 50. let mj. kritik Stefan Żółkiewski a spisovatelé Marian Brandys, Tadeusz Konwicki, Aleksander Ścibor-Rylski, Adam Ważyk, Wiktor Woroszyński či Witold Zalewski, jehož román *S traktory přijde jaro* (*Traktory zdobędą wiosnę*, 1950) patří k základním polským socrealistickým dílům.

1949, 23. 1. — Vládním nařízením byla **omezena náboženská svoboda**, zejména zákazem veřejného vykonávání náboženských obřadů mimo kostely a kaple. Zákaz postihl mj. veřejná procesí, poutě, zřizování křížů aj. náboženských symbolů na veřejných prostranstvích apod.; šlo o jeden z mezníků státní proticírkevní politiky.

1949, 21. 2. — Vládním rozhodnutím byla zahájena **výstavba průmyslového centra a města Nowa Huta** v těsném sousedství Krakova, jehož je dnes součástí. Nowa Huta byla symbolem socialistické ideologie v ekonomické, urbanistické, sociální i kulturní oblasti – spojovala výstavbu velkých podniků těžkého průmyslu (hutě pojmenované roku 1954 po V. I. Leninovi ad. provozů) s ideami socialistického dělnického města podle jednotného urbanistického a architektonického konceptu, zohledňujícího volný čas, rekreaci, kulturní život (stavba